

ÖĞRENME STRATEJİLERİNİN ÖĞRETİMİ*

Çeviren: Melek DEMİREL**

GİRİŞ

Son yıllarda dikkatler öğrenenin öğrenme-öğretme sürecinde etkin bir katılımcı olarak yer alması üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu görüşe göre öğretimin etkisi kısmen öğrenenin bildiklerine -ön bilgileri gibi- ve öğrenme esnasında düşündüklerine -aktif bilişsel süreçleri gibi- bağlıdır.

Bu bölümde, öğrenme esnasında kullanması için öğretilebilecek teknikler ortaya konmuştur. Öğrenme stratejileri olarak adlandırılan bu teknikler, öğrenenin öğrenme esnasında meşgul olduğu düşünce ve davranışlar olarak tanımlanabilir ve bunlar öğrenenin kodlama sürecini etkilemek üzere tasarlanmıştır. Böylece her öğrenme stratejisinin amacı, öğrenenin güdüsel ve duyuşsal durumunu veya yeni bilgiyi seçme, kazanma, organize etme veya bütünleştirme yolunu etkilemek olabilir. Örneğin öğrenci bir öğrenme durumuna hazırlanırken kaygısını azaltmak için kendisiyle olumlu şekilde konuşabilir, çiftli çağrışım öğrenimi durumunda zihninde ilgili objeyi çağrıştıracak bir imaj oluşturabilir, bilgilendirici bir metinden öğrenme durumunda her bölüm için bir özet oluşturabilir, bilimsel bir kavramı öğrenirken not tutabilir. Belirtilen etkinlikler farklı öğrenme durumlarında kullanılabilir öğrenme stratejilerinin örnekleridir.

İyi bir öğretim öğrencilere nasıl öğreneceklerini, nasıl hatırlayacaklarını, nasıl düşüneceklerini ve kendilerini nasıl güdüleyeceklerini öğretmeyi içerir. Öğretmenler sınıfa birbirinden farklı iki amaçla girerler: (1) Öğrenme ürünleriyle ilgili amaçlar: Burada üzerinde durulan nokta öğrencilerin öğrenme sonunda neyi bilmeleri veya yapmaları gerektiğidir. Yani ne öğrenilecekse onun öğretimi söz konusudur. (2) Öğrenme süreçleriyle ilgili amaçlar: Burada üzerinde durulan nokta ise öğrencilerin öğrenmeyi gerçekleştirmek için kullanabilecekleri teknik ve stratejilerdir ve öğrenciye nasıl öğreneceğini öğretmek söz konusudur. Başarılı bir öğretim her 2 tür

* Weinstein, Claire E. and Richard E. Mayer (1986) "The Teaching of Learning Strategies" in *Handbook of Research on Teaching*, 3 rd. Ed., Edited by M. C. Wittrock, New York: Macmillan Company. (Özetlenerek çevrilmiştir)

** Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırma Görevlisi.

öğretim amacına duyarlılığı ve her 2 tür öğretim hedefini gerçekleştirmede beceriyi gerektirir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Öğrenme stratejilerine olan ilgi, öğrenmede davranışçı yaklaşımdan bilişsel yaklaşıma doğru yönelmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Hull, Spence ve Skinner'in çalışmalarıyla geliştirilen ve uyarıcı-tepki bağına savunan davranışçı yaklaşım, materyalin sunulmasının davranışı nasıl etkilediği üzerinde odaklaşmıştır. Buna karşılık bilişsel yaklaşım, gelen bilginin bellekte nasıl bir süreçten geçtiği ve nasıl yapılaştırıldığı üzerinde durmaktadır.

Bilişsel yaklaşım öğrenme-öğretme sürecine ilişkin görüşleri de birçok yönden değiştirmiştir. Öğrencilerin, öğretmenin sunduğu uyarıcıyı pasif olarak kaydeden bireyler olarak görülmesi yerine, öğrenme, öğrencinin içinde meydana gelen ve öğrenci tarafından etkilenebilen aktif bir süreç olarak görülmüştür. "Öğrenme çıktısı esasta öğretmenin ne sunduğuna bağlıdır" şeklindeki görüş değişmiş, bunun yerine "Öğrenme çıktısı hangi bilginin sunulduğunun yanısıra öğrencinin bu bilgiyi nasıl bir süreçten geçirdiğine de bağlıdır" görüşü ağırlık kazanmıştır. Kodlama sürecini etkileyen 2 ayrı etkinlik bulunmaktadır: (1) Öğretim stratejileri: Öğretmenin belirli bir materyali, belirli bir zamanda ve belirli bir şekilde sunması vb. (2) Öğrenme stratejileri: Öğrenenin sunulan materyali örgütlemesi, irdelemesi vb. Geleneksel uyarıcı-tepki yaklaşımı eğitimcilerin dikkatini öğretim stratejileri üzerine çekerken, bilişsel yaklaşım öğrenme stratejilerine de önem verilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Öğrenme-öğretme süreci şu öğeleri içermektedir:

- Öğretmen özellikleri - Öğretmenin konu alanı ve öğretim bilgisi (Öğretmen ne biliyor?)
- Öğretim stratejileri - Öğretmenin öğretim esnasındaki performansı (Öğretmen öğretim esnasında ne yapıyor?)
- Öğrenci özellikleri - Öğrencinin olgu, işlem ve stratejilere ilişkin bilgisi (Öğrenci ne biliyor?)
- Öğrenme stratejileri - Öğrencinin öğrenme esnasında meşgul olduğu ve kodlama sırasında bilişsel ve duyuşsal süreçleri etkileyen davranışlar (Öğrenci öğrenme esnasında ne yapıyor?)

- Kodlama süreci - Öğrencinin yeni bilgiyi seçmesi, örgütlemesi ve bütünleştirilmesi gibi öğrenme esnasındaki içsel bilişsel süreçler (Bilgi nasıl işleniyor?)
- Öğrenme çıktısı - Öğretme ve öğrenme stratejilerine bağlı olarak ortaya çıkan yeni kazanılmış bilgi (Ne öğrenildi?)
- Edim (Performans) - Testlerde ortaya konan davranış (Öğrenme nasıl değerlendirildi?)

Görüldüğü gibi öğretim yoluyla özel yöntem ve stratejiler sağlanması - nasıl öğretileceğinin öğretilmesi - öğrenci özelliklerini, bu stratejilerin öğrenme esnasında kullanılması kodlama sürecini, bu da öğrenme çıktısı ile performansı etkileyebilmektedir.

Kodlama süreci 4 ana bileşene ayrılabilir:

- Seçme: Öğrenci duyu alıcılarına gelen bilgilerden bazılarını etkin olarak dikkatini verir ve bu bilgiyi kısa süreli belleğe aktarır.
- Kazanma: Öğrenci bilgiyi kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe sürekli depolama için aktarır.
- Yapılandırma: Öğrenci kısa süreli belleğe ulaşan bilgideki fikirler arasında bağ kurar. İçsel bağların kurulmasında, bilgileri bir arada tutan bağdaşık bir organizasyon veya şema geliştirme söz konusudur.
- Bütünleştirme: Öğrenci, uzun süreli bellekteki bilgileri araştırır, bunları çalışan belleğe aktarır ve ön bilgilerle yeni gelen bilgi arasında dışsal bağlar kurar.

Görüldüğü gibi seçme ve kazanma ne kadar öğrenildiğini, yapılandırma ve bütünleştirme ise öğrenilen bilginin örgütsel bağdaşıklığını ve bilginin nasıl örgütlendiğini belirleyen bilişsel süreçlerdir.

Öğrenme stratejilerini 8 kategoride incelemek mümkündür. Bunların her biri kodlama sürecinin belirli bölümlerini etkilemek, dolayısıyla belirli türde öğrenme çıktısını ve performansı kolaylaştırmak üzere düzenlenmiş yöntemleri içerir.

TEMEL ÖĞRENME DURUMLARI İÇİN TEKRAR CANLANDIRMA STRATEJİLERİ

Tekrar canlandırma, öğrencinin öğrenme esnasında öğrenilecek birimleri ezberle söylemesini veya isimlendirmesini ifade eder (Gezegenerin isimlerini

sırasıyla hatırlama gibi). Bu stratejinin amacı çalışan belleğe aktarılacak birimlerin seçilmesi ve kazanılmasıdır.

Yapılan araştırmalar, tekrar canlandırma performansının yaşa göre farklılık gösterdiğini ve çocukların büyüdükçe bu stratejinin kullanımında usta-laştıklarını ortaya koymuştur. Buna göre 6-7 yaşındaki çocuklar tekrar canlandırma stratejilerini ancak kendilerine açık seçik öğretildiği zaman kullanabilmekte, fakat bunları kendiliğinden oluşturamamaktadır. 11-12 yaşındaki çocuklar ise bu stratejileri kendiliğinden kullanabilmektedir.

KARMAŞIK ÖĞRENME DURUMLARI İÇİN TEKRAR CANLANDIRMA STRATEJİLERİ

Öğrenilecek materyal, ders kitabından bir bölüm gibi düzyazı olduğu zaman, tekrar canlandırma stratejileri materyali sesli olarak tekrar etmeyi, kopya etmeyi, metinde yazıldığı şekliyle seçici notlar almayı ve önemli bölümlerin altını çizmeyi kapsar. Bu stratejinin iki temel bilişsel amacı vardır: (1) Seçme-ğrencinin dikkatini metnin önemli bölümlerine yoğunlaştırmasına yardımcı olma. (2) Kazanma - Sonraki alışmalar için materyalin çalışan belleğe aktarıldığından emin olma.

Yapılan araştırmalar, liste öğrenme gibi temel öğrenme durumlarında etkili olan tekrar canlandırma stratejilerinin, sunulan metri öğrenme (prose learning) gibi daha karmaşık durumlarda aynı şekilde faydalı olamayabileceğini göstermektedir. Örneğin metnin sesli olarak tekrar edilmesi bilgiler arasında bağ kurulmasını engellemekte, kopyalama ise çok fazla zaman gerektirmektedir.

Tekrar canlandırmanın başka bir şekli materyalin sadece önemli kısımlarının kopya edilmesi veya altının çizilmesidir. Rickards ve August (1975), verilen metni altını çizerek okuyan öğrencilerin bu tekniği kullanmayanlara kıyasla daha fazla bilgi hatırladıklarını, Brown ve Smiley (1977) ise 6. sınıftan küçük öğrencilerin metindeki önemli bilgileri tanımakta yeterli olmadıklarını belirtmişlerdir. Howe'a (1970) göre de öğrenciler notlarındaki bilgileri daha çok hatırlamaktadırlar.

Tekrar canlandırma stratejilerinin bilgiyi seçme ve kazanma süreçleri üzerindeki etkisi araştırma bulgularıyla da ortaya konmuştur. Ancak bu tekniklerin içsel bağların oluşturulmasına ya da gelen bilginin n bilgilerle bütünleştirilmesine yardımcı olduğunu gösteren kanıtlar olduğu azdır.

TEMEL ÖĞRENME DURUMLARI İÇİN İRDELEME STRATEJİLERİ

Temel öğrenme durumları yabancı dilde sözcük öğrenme gibi çiftli çağrışım öğrenimini (paired-associate learning), alfabeyi ezberlemeyi öğrenme gibi sıralı liste öğrenmeyi (serial list learning) ve beyni oluşturan parçaların isimlerini öğrenme gibi serbest hatırlamalı liste öğrenmeyi (free recall list learning) ifade etmektedir. Belirtilen öğrenme durumlarında kullanılan irdeleme stratejileri iki veya daha fazla birim arasında bağ kurmayı sağlayacak bir imaj veya cümle oluşturmayı içermektedir. Bu stratejilerin başlıca amacı, öğrenilecek materyaldeki birimler arasında içsel bağlar kurma yani yapılaştırmadır.

Çiftli çağrışım öğrenimi için en etkili irdeleme stratejilerinden biri, çiftler halindeki birimleri temsil etmeye ve aralarında bağ kurmaya yardımcı olan zihinsel imajların kullanılmasıdır. Örneğin "elma-balık" gibi bir sözcük çiftini hatırlamak için zihinde elmadan ısırık alan bir balık canlandırılabilir. Yapılan araştırmalara göre anaokulu ve ilkokul 1. devre düzeyindeki çocuklar öğretmen tarafından sağlanan imajları kullanabilmekte, fakat kendileri etkili imajlar oluşturamamaktadırlar. Daha büyükler ise kendi kendilerine imajlar oluşturabilmektedir ve bunlar öğretmenin önerdiklerinden daha yararlı olmaktadır.

Gerek yabancı dilde sözcük öğrenmede, gerekse tıbbi terimleri, şehirlerle ürünlerini, önemli kişilerle yaptıkları işleri, ülkelerle başşehirlerini ezberleme vb. öğrenme durumlarında başarıyla uygulanan bir yöntem de anahtar sözcük yöntemidir. Yapılan araştırmalar yabancı dilde sözcük öğrenmede anahtar sözcük yönteminin kullanımına ilişkin öğretimden geçen öğrencilerin hatırlama testlerinde daha başarılı olduklarını göstermektedir. Bu yöntemde önce anadilde telaffuzu öğrenilecek sözcüğe benzeyen bir sözcük anahtar sözcük olarak seçilir, daha sonra zihinde bununla sözcüğün anlamı arasında bağ kuracak bir imaj oluşturulur.

KARMAŞIK ÖĞRENME DURUMLARI İÇİN İRDELEME STRATEJİLERİ

Metin öğrenme gibi daha karmaşık öğrenme durumları özetleme (summarizing), paragrafı anlamı koruyarak ancak farklı şekilde ifade etme (paraphrasing) benzetimler yaratma (creating analogies), kendi ifade ve katkılarıyla not tutma (generative notetaking) ve soruları yanıtlama (question answering) gibi

teknikleri gerektirmektedir. Bu tekniklerin amacı, uzun süreli bellekteki bilgiyi çalışan belleğe aktarmak ve yeni gelen bilgiyi ön bilgilerle bütünleştirmektir.

Doctorow, Wittrock ve Marks (1978)'ın özetleme tekniğine ilişkin araştırmalarında, kendilerine alt başlıkların yer aldığı bir metin verilen ve metindeki her paragrafta ilgili özet tümceler oluşturmaları istenen öğrenciler metni daha iyi kavramışlardır.

Weinstein (1982) farklı irdeleme stratejilerinin bir aradaki etkisini araştırmış ve bu stratejilerin çeşitli öğrenme durumlarında uygulanmasına ilişkin öğretim verilen 9. sınıf öğrencilerinin üstün performans gösterdikleri sonucuna varmıştır. Bir başka araştırmada ise (Carrier ve Titus 1981) bir grup lise öğrencisine 4 aşamalı not tutma tekniği öğretilmiştir. Sonuçlar not tutma tekniğinin etkili bir öğrenme stratejisi olduğu ve öğrencilere öğretilmesi gerektiği görüşünü destekler niteliktedir.

TEMEL ÖĞRENME DURUMLARI İÇİN ÖRGÜTLEME STRATEJİLERİ

Maddeler listesini hatırlamada kullanılacak strateji de onları daha geniş bir örgütsel çatı içerisinde gruplandırmaktır. Kümeleme (Clustering), sunulan listenin serbest olarak hatırlanmasını gerektiren öğrenme görevlerinde kullanılır ve öğrencinin listedeki maddeleri ortak özelliklerine veya niteleyicilerine göre gruplama yoluyla örgütlemesini ifade eder. Örneğin "masa-otobüs-şapka-minibüs-sıra-ayakkabı-kamyon-kemer-divan" sırasıyla sunulan objeleri öğrenen "masa, sıra, divan - otobüs, minibüs, kamyon - şapka, ayakkabı, kemer" şeklinde sınıflayarak örgütleyebilir.

Yapılan araştırmalar, çocuklara hatırlamayı kolaylaştırıcı örgütleme tekniklerinin öğretilbildiğini, ancak bunları öğrenme esnasında kendiliğinden kullanma becerisinin çocuğun gelişimine paralel olarak arttığını göstermektedir.

KARMAŞIK ÖĞRENME DURUMLARI İÇİN ÖRGÜTLEME STRATEJİLERİ

Anahatları çıkarma (outlining) ve materyali örgütleme, bir metindeki ana düşüncelerle bunları destekleyici ayrıntıları belirlemeye ve bunlar arasında kodlama ve hatırlamayı kolaylaştıracak şekilde ilişki kurmaya yarar. Yani örgütleme stratejilerinin hizmet ettiği iki bilişsel amaç, (1) Çalışan belleğe transfer edilecek bilgilerin seçilmesi ve (2) Çalışan bellekteki fikirler arasındaki

ilişkilerin yapılaştırılmasıdır. Mayer (1982, 1984) "içsel bağların kurulması" olarak ifadelendirdiği bu sürecin, anahatları çıkarma ve materyali organize etme stratejilerinin öğretimi yoluyla kuvvetlendirilebileceğini belirtmektedir.

Anahatları çıkarma, sıklıkla kullanılan önemli bir örgütlenme stratejisidir. Konunun anahatlarını çıkarmada (topic outlining) temel noktalar ile daha az önemli noktalar anahtar sözcükler kullanılarak kısaltılmış bir biçimde yazılır. Sembolik anahatlar çıkarmada (symbolic outlining) anahtar kavram, sözcük veya öbekler iki boyutlu bir diyagramda fonksiyonel olarak ilişkilendirilir.

Yapılan araştırmalar öğrencilere bilgilendirici metinlerin örgütleniş yapısının öğretilebileceğini ve bu öğretimin de kavramayı kuvvetlendirebileceğini ortaya koymaktadır.

KAVRAMAYI İZLEME STRATEJİLERİ

Bu tür stratejilerin temelindeki bilişbilgisi (metacognition) kavramı, hem öğrencilerin kendi bilişsel süreçlerine ilişkin sahip oldukları bilgiyi, hem de bu süreçleri kontrol yeteneğini ifade etmektedir. Kavramayı izleme stratejileri de öğrencinin bir öğretim birimi için öğrenme amaçları belirlemesini, bunlardan hangilerine ulaşıldığını tayin etmesini ve gerekirse amaçlara ulaşmak için kullanılan stratejileri değiştirmesini gerektirir. Araştırmalar kavramada başarısız olan öğrencilerin anlamayı izlemek için gerekli stratejilerin kullanımında da yetersiz olduklarını göstermektedir.

Kavramayı izleme stratejilerinin öğretiminde kullanılan programlar çoğunlukla şu öğeleri içermektedir: kendini sorgulama becerileri -dikkati toplama ve soruları yanıtlama- kendini pekiştirme ve değerlendirme- becerilerinin farkında olma ve hatalarını düzeltme. Bu tür modeller kullanılarak öğretim verilen öğrencilerin okuduğunu kavrama ve hatırlama testlerinde daha iyi performans gösterdikleri belirtilmektedir.

DUYUŞSAL STRATEJİLER

Okul öğrenmelerindeki yeni yaklaşımlar öğrenenin uygun öğrenme ortamlarının yaratılması, izlenmesi ve denetlenmesi üzerindeki rolünü vurgulamaktadır. Bu alandaki araştırmalar öğrencilerin dikkati toplama, konsantrasyonu sürdürme, performans kaygısını yönetme, zamanı etkili kullanma, motivasyonu sağlama ve sürdürme için kullandıkları stratejiler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Performans veya test kaygısıyla ilgili araştırmalar, stresle etkili olarak başa çıkma yollarını öğretmek üzere düzenlenen programların öğrencilere kaygı düzeylerini azaltmada yardımcı olduğunu ortaya koymuştur.

SONUÇ

Bu bölümde gerek temel gerekse karmaşık okul görevlerinde öğrenmeyi kuvvetlendirecek teknikler ortaya konmuştur. Görüldüğü gibi yapılan araştırmalar öğrenme stratejilerinin tanımlanabileceğini ve uygun olgunluk düzeyindeki öğrencilere öğretilebileceğini kanıtlamaktadır. Ayrıca kavrama, hatırlama, akademik performans, test kaygısı vb. üzerinde olumlu etkileri olan bu stratejilerin öğretimine ilişkin programların düzenli eğitim programları içine alınması da yaygınlaşmaktadır. Bununla birlikte aşağıdaki hususların da gözardı edilmemesi gerekmektedir.

Etkili öğretim öğrencinin hem konu alanına, hem de sözü edilen stratejilere ilişkin bilgisini gerektirir. Dolayısıyla öğrenme becerilerinin öğretimi eğitim programının önemli bir bölümünü temsil etmekle birlikte, alan bilgisi öğretiminin yerine geçemez.

Bir diğer konu stratejilerin öğretiminde benimsenen öğretim yaklaşımıyla ilgilidir. Genel eğilim açık ve doğrudan öğretim verilmesi yönündedir.

Son olarak vurgulanan nokta zaman faktörüyle ilgilidir. Herhangi bir tekniğin kullanımı söz konusu olduğunda ondan elde edilecek yararların yanısıra, tekniğin gerektireceğı zaman miktarı da göz önünde tutulmalıdır.

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ ARAŞTIRMA DİZİSİ YAYINLARI

FİYATI

- İlkokul Çocuklarının Davranışlarının Öğretmenler Yoluyla Gözlenmesi : Öğretmen Gözlem Formu El Kitabı

Tükendi

- Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Problemlerinin Tür, Yoğunluk ve Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırılması

5.000.-